

DĚTI NÁS ZMĚNILY

KAŽDÝ ROK SE STOVKY LIDÍ
V ČESKU STANOU RODIČI DĚTÍ,
KTERÉ SI OSVOJÍ NEBO VEZMOU DO
PĚSTOUNSKÉ PÉČE. MÁME PRO VÁS
PŘÍBĚHY TŘÍ Z NICH. KAŽDÝ JE ÚPLNĚ
JINÝ, PŘESTO SE JEJICH AKTÉŘI
V LECČEM SHODUJÍ. JAK VNÍMAJÍ
RODIČOVSTVÍ A JAK VYCHOVÁVAJÍ
POTOMKY, KTERÍ K NIM PŘIŠLI
Z ÚPLNĚ ODLIŠNÉHO SVĚTA?

TEXT: JANA BENEŠOVSKÁ, FOTO: PROFIMEDIA.CZ

V ČR je asi jedenácti tisíc dětí, které se z různých důvodů ocitly bez vlastního domova, zázemí a jistoty.

Jejich problémy řeší systém náhradní rodinné péče, přičemž jen ojediněle jde o osiřelé děti, které nemají ani jednoho rodiče. Jedná se hlavně o tzv. sociálně osiřelé děti, které mají matku a otce nebo alespoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechťejí nebo nemějí starat. V těchto situacích jsou děti přednostně svěřovány do péče širší rodiny nebo osob, které je znají. Pokud nikdo takový není, nebo se nemůže o dítě starat, hledají úřady v okruhu prověřených zájemců o náhradní rodinnou péči v evidenci krajských úřadů. Náhradní forma péče je ta, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíc podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás

osvojení (adopce), pěstounská péče a poručenství. Při adopci získává dítě novou rodinu se vším všudy včetně příbuzenských vztahů a vztahy k původní rodině zanikají. Naopak do pěstounské péče jsou svěřovány děti, které mají rodinu, ale nemohou v ní z různých důvodů žít. „V první řadě je třeba si plně uvědomit rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí a následně dobře promyslet, jaká jsou vaše očekávání, potřeby a co můžete dítěti nabídnout. Chcete miminko, které bude vaše po celý život, budete jeho máma a táta? Nebo chcete poskytnout dítěti, jehož rodina se z různých důvodů nemůže postarat, novou rodinu a zázemí, i když třeba jen na pár let?“ říká Hana Pazlarová, odborná konzultantka projektu Adopce.com a odbornice na náhradní rodinnou péči z Univerzity Karlovy. Zatímco žadatelé o osvojení cítí potřeby naplnění rodičovské role a logicky touží po co nejužším vztahu s dítětem, žadatelé o pěstounství bývají lidé, kteří už vlastní rodičovskou zkušenost mají a současně cítí, že by ještě rádi poskytli nový domov dítěti, které ho postrádá. Každý budoucí rodič by se proto měl nejdřív zamyslet, která forma je mu bližší, aby pak nedošlo k celoživotnímu zklamání.

Co dělat, když chceme dítě?

Každý, kdo se chce stát pěstounem nebo žádat o adopci, musí nejprve požádat úřady o zařazení do evidence žadatelů a pak podstoupit odborné posouzení: psychotesty, neohlášené kontroly sociálních pracovníků a podobně. Řada lidí si na tento postup stěžuje: proč mě, který chodím do práce, platím daně a žiju spořádaným životem, někdo takhle prověřuje? Marcela Louisová, která adoptovala dvě děti a jejíž příběh najdete na následujících stránkách, věří, že takový postup má smysl, přesto trochu úpěla u psychologických testů. „Můj partner je cizinec, takže všechny otázky jsem musela překládat do angličtiny. U otázek typu „Působí vám potěšení otrhávat okvětní lístky z květů?“ jsem vážně nevěděla, jestli se nejedná o vtip,“ vypráví. Zatímco v zahraničí je adopce brána jako určitá služba občana sociálnímu systému a potažmo státu, u nás má žadatel často pocit, jako by mu stát dělal milost, že mu vůbec umožňuje o adopci

žadat. Proces prověřování žadatelů u nás trvá, pokud nedochází ke zbytečným průtahům, 6-9 měsíců. „Doba je nastavená správně, úřad má čas si žadatele prověřit, budoucí náhradní rodič může o svém rozhodnutí více přemýšlet. Navíc v principu je přece nezbytné, aby si stál, který přejímá v procesu osvojení i pěstounské péče za dítě zodpovědnost, prověřil, komu ho svěřuje. Zkuste si představit, jaké nároky byste měli na osobu, které byste svěřovali vlastní dítě na delší dobu. Co všechno byste o ní chtěli vědět a jaké nároky byste na ni kladli? Stát prostřednictvím sociálních pracovníků je v podobné roli,“ míní Hana Pazlarová. Zároveň však uznává, že žadatelé bývají na úřadech někdy dost zaskočení, protože u nás nejsou jasně nastaveny standardy úředních postupů, a co platí v Praze, neplatí ve Zlíně a naopak. Navíc nejde jen o papíry a byrokracii, ale hlavně o jednání s lidmi. A ty si - bohužel - nevybíráte...

Přípravení na změnu?

Sebedůkladnější kontroly sociálních pracovníků, psychologické testy, ale ani vlastní důkladná příprava však nezaručí, že člověk bude dítěti dobrým rodičem. Jak říká Tomáš Slavata, který měl v pěstounské péči dva syny své sestry: „Výchova je proces a člověk se pořádkem musí učit.“ Povinné přednášky a školení v rámci prověřování se sice snaží rodiče připravit na různé alternativy, ale je to asi tak, jako když jdete na školení o bezpečnosti práce. Ukazují vám, co máte dělat, když začne hořet. Dokud nehoří, máte pocit, že vyhráváte. A když hoří, jak se zachováte? Ačkoli samotní rodiče považují za nejsložitější část celého procesu samotné čekání na dítě, Hana Pazlarová považuje za rizikovou zejména změnu životního stylu poté, co dítě přijde do rodiny. „Rodiče často mají navykly životní rytmus a dobře rozběhnutou kariéru... To všechno se ze dne na den mění a pečlivě nastudované a vstřebané informace se v praxi mohou hroutit. K tomu pak přispívá i zvýšená úzkost z ambice, být perfektním, když už jsme se tedy konečně dočkali.“ Každopádně toto náročné období nebývá dlouhé. Rodina si najde nový rytmus a každodenní péče se stane rutinou. Není třeba se obávat, ostatně něco podobného pro-

žívají i biologičtí rodiče prvorozenců,“ vysvětluje. V tomto období to podle ní mají mnohem složitější pěstouni než adoptivní rodiče. Většinou totiž přijímají dítě, které už má za sebou minimálně jednu negativní životní zkušenost a snaží se svůj životní příběh nějak uchopit. „Pěstouni nemívají o dětech úplné informace, takže mohou narážet na reakce, které si neumějí vysvětlit, protože neznají souvislosti,“ říká odbornice a pokračuje: „Je dokázáno řadou studií, že dobrá pěstounská péče má velmi pozitivní vliv na další vývoj dítěte i na šanci vyrovnat se se svými zátěžemi. Současně je ovšem velmi těžké přijmout, že přes veškerou lásku a péči nemusejí být výsledky takové, jaké bychom si přáli. Pěstounům nicméně může přinést úlevu vědomí, že dítěti přese všechno poskytl cennou zkušenost rodinného života a pocit zázemí. To je něco, co mu nikdo nevezme, ať se jeho život bude ubírat jakýmkoli směrem.“

Zachránili dítě. Nebo ono je?

Řada studií dokazuje, že i přes poměrně dobré materiální zázemí, které dětem poskytují ústavy, postrádají v nich děti emoční kontakt, z čehož pak plynou další problémy. Navíc jsou i růstově menší, přestože po výživové stránce nestrádají. Psychickou deprivaci dětí vyrůstajících v ústavní péči popsali už v 60. letech psychologové Zdeněk Matějček a Josef Langmeier. V souvislosti s emocionálními následky ztráty biologické rodiny se mluví o syndromu citové deprivace, který zahrnuje zejména narušený vývoj sebepojetí a nerovnoměrný osobnostní vývoj - zatímco některé části osobnosti dítěte odpovídají charakteristikám biologického věku, v jiných oblastech je vývoj na nízké úrovni. V praxi to znamená třeba to, že dítě se pohybuje v mentalitě různých věkových skupin a v jeho chování dochází k jakýmsi „střihům“. Třeba dospívající dívka se v jednu chvíli chová jako předškolní dítě, aby se vzápětí precizně nalíčila a šla na rande. Nemá to nic společného se schizofrenií, je to prostě důsledek nerovnoměrného vývoje. Aby děti nebyly odsouzeny k ústavní péči a byl jim umožněn pobyt v náhradních rodinách a u pěstounů, apeluje řada neziskovek a odborníků na změ-

CO TO ZNAMENÁ, KDYŽ SE ŘEKNE...

Náhradní výchovná péče (dále jen NVP)

- dělíme ji na dvě formy: ústavní a rodinnou. V ČR termínem NVP rozumíme všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, osvojitelské rodiny, pěstounské rodiny, zařízení pro výkon pěstounské péče a poručenství.

Náhradní rodinná péče (dále jen NRP)

- forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení (adopce), pěstounská péče a poručenství.

Osvojení (adopce) - je státem garantovaný a zákonem ošetřený druh náhradní rodinné péče, při které přijímají manželé či jednotlivci za vlastní opuštěné

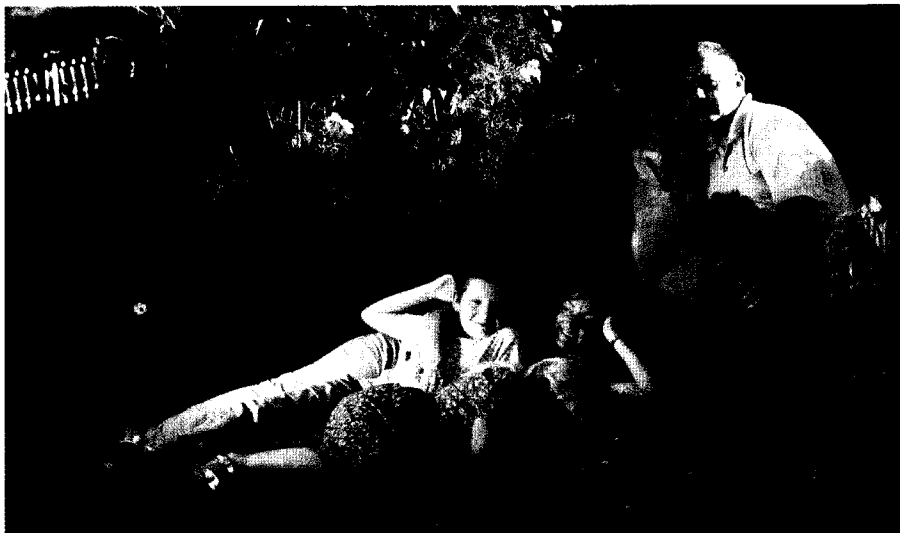
dítě a mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli rodiče.

Pěstounská péče - je formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.

Poručenství - účelem tohoto institutu je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Soud (příslušný je okresní soud v místě, kde má dítě bydliště) ustanoví dítěti poručníka v případě, kdy rodiče nezletilého dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a proto nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti).

ZDROJ: Adopce.com

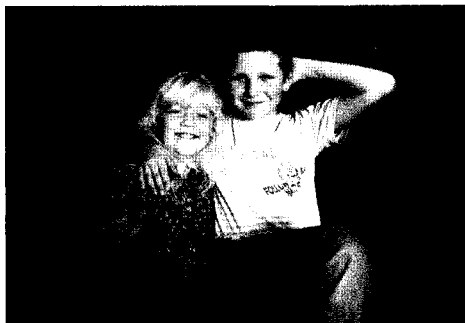
nu zákona o sociálněprávní ochraně dětí. Ten se u nás neměnil dvacet let, jeho novela se připravuje teprve nyní. Změnou by měly projít i samotné ústavy. Nebude to jen pomoc dětem, ale i náhradním rodičům, na které se v široké diskusi často zapomíná. Dobře to ilustruje historka, kterou mi vyprávěla adoptivní matka Marcela Louisová: „Moje kamarádka mi nedávno řekla: ‚Vy jste udelali tak úžasnou věc, že jste pomohli těm dětem.‘ Přitom já to беру úplně obráceně: Tyto děti pomohly nám.“ •

ČEKALI JSME NA DĚTI DESET LET

Marcela Louisová, 42 let, s manželem adoptovali dvě děti – Davida (10 let), Kristýnu (7,5 roku)

Strašně dlouho jsem se snažila otěhotnět. Deset let. Marně a tak jsme se s manželem rozhodli pro adopci. Uvažovali bychom o ní možná daleko dříve, ale zabrzdil nás nedostatek informací. Nikoho nenapadlo nám adopci nabídnout aspoň jako alternativu. I po psychické stránce by nám pomohlo, kdybychom viděli ještě jinou možnost, a asi bychom o osvojení požádali daleko dříve. Proces osvojení trvá několik měsíců, ale dá se to zvládnout. Každý zná podmínky a je na něm, zda se rozhodne je akceptovat. Horší je to pro děti. Z jejich hlediska mi čekací lhůty přijdou nefér... čekat několik měsíců, než se vůbec dostanou do první rodiny! Spousta lidí si stěžuje na předadopční péči: psychotesty, neohlášené a nepříjemné kontroly sociálních pracovníků, které se dívají i do skříní. V tomto máme s manželem šťastnou povahu. Nic z toho nám nevadilo. Nejhorší na celém procesu je to čekání, až zazvoní telefon oznamující, že nás vybrali k určitému miminku. Když jsme absolvovali kurz pro adoptivní rodiče, radili nám připomínat se úřadům, dávat najevo zájem. Proto jsem úředníkům volala i třikrát týdně. Jakmile k nám přišel Davidek, hned jsme dali žádost

i o druhé dítě. A před jeho třetími narozeninami jsme měli Kristýnku. Naše děti odmalíčka slychají, že se narodily mamince z břicha, ale že jsou z domečku. Už jsme kvůli tomu měli pár horkých chviliek, hlavně u Dávy ve škole, proto považují za důležité, aby v tomto měly děti od začátku jasno. Otevřená komunikace se nám však vyplácí. Samozřejmě že dětem vrtají hlavou nejrůznější věci. Je Kristýnka moje vlastní sestra, i když je nevlastní? A proč mě paní, které jsem se narodil, nechtěla, když jsem tak šikovnej? Byla zlá? Tak třeba vysvětlujeme Dádovi, že Kristýna je vlastní sestra, protože jsme jedna rodina a my jsme jejich máma a táta. Nebo že paní, která je porodila, nebyla zlá, protože se o ně starala, když byli v břichu. Kristýnka se mě ptala, proč ji ta paní neměla ráda. Dala jsem jí tenhle příklad: „Ty máš také ráda koně, chtěla bys ho, ale nemáme pro něj podmínky, a tudíž by u nás nebyl šťastný. Takže si ho nepořídíme ne proto, že bychom ho nechtěli, ale

proto, že mu nedokážeme dopřát to, co potřebuje. To samé bylo s tebou: protože se o tebe paní nemohla starat, dala tě do kojeňáčku, aby ti našli rodiče, kteří se budou moct postarat.“ Řada lidí se mě ptá, jestli se nebojím, jaké budou děti za pár let. Nepřeváží geny nad výchovou? Myslím, že tohle se může stát všem rodičům. Protože... jak dalece znáte geny svého partnera a celé své rodiny? Tohle jsem nikdy neřešila. Trápí mě spíš otázka, co se stane, až děti jednou přijdou s tím, že chtějí znát své biologické rodiče. Asi mi nezbude nic jiného, než jim prostě pomoci. Bude to bolet, ale protože by informace hledaly i za mémi zády, je lepší být u toho. Já jejich matky samozřejmě znám, ale kdyby mi sem znenadání přišly třeba okukovat, nebyla bych vůbec ráda. A je to paradox, protože jsou to ženy, které mi daly největší dárek v životě. •

POSTARAL JSEM SE O DVA SYNY SVÉ SESTRY

Tomáš Slavata, 31 let, měl v pěstounské péči dvě děti své sestry – Mirka (22 let), Tomáše (20 let) Pocházím z problémové rodiny: máma alkoholička, sestra zkusila drogy i prostituci, otěhotněla v šestnácti ... Nikomu nic nevyčítám. Mít ideální dětství, dnes byste tento článek nečetli. Děti z problémových rodin se snaží získat pozornost tak, že vyvádějí různé lumpárny. Já jsem už v dětství přišel na to, že pozornost, kterou jsem postrádal, můžu získat i sportem. Začal jsem trénovat, což mě později přivedlo až k vrcholovému sportu. Mezitím sestra porodila dva kluky, ale úřady jí ze pochopitelných důvodů odebraly a umístily do kojeneckého ústavu. Kolem šestnácti let jsem si začal uvědomovat rodinné poměry, zjistil si, kde kluci jsou a začal za nimi jezdit. V devatenácti jsem se rozhodl, že je chci získat do pěstounské péče. Když

jsem přišel v obleku a kravatě se svou žádostí na úřad, sociální pracovnice si myslely, že jsem se zbláznil. Hrál proti mně věk, zkušenosti s mojí rodinou i to, že jsem muž. Nevzdal jsem to a snažil se dál. Trvalo to dlouho – když jsem je dostal do péče, bylo Mírovi dvanáct, Tomášovi deset let a mně jedenadvacet. Říkali a říkají mi strejdo, nikdy ne táto, ale jinak jsme fungovali jako normální rodina. Samozřejmě nastalo pár konfliktů, ofrňovali se, jako každé děti, ale respekt a autorita fungovali. Nikdy jsem jim nevyčetl, že jsou nevděční nebo že jsem si je vzal. Problémy jsem se snažil řešit diplomaticky. Nikdo nemáme patent na výchovu. Vždycky jsem se snažil dávat jim maximum, ale výchova je proces a já se pořád učím. Když kluci přišli ke mně domů, rozešel jsem se s přítelkyní. A tak jsem vařil, pral, žehlil. Kluci pochopitelně museli pomáhat. Naučili mě spoustu

věcí. Když to tak vezmu, vlastně vychovali spíš oni mě než já je. Mírovi je teď dvaadvacet a před půl rokem se ode mě odstěhoval. Dohodli jsme se na tom společně, protože jak se říká, nejlepší škola je život a tohle je ideální věk, aby se začal učit. Tomáš se bohužel rozhodl vrátit k tomu, z čeho vzešel. Nestýkáme se. Těžko říct, jestli jsou tam nějaké geny, protože s těmi je to vždycky trochu komplikované a každý vám řekne něco jiného. Každopádně v Tomášovi jako bych úplně viděl sám sebe. Věřil jsem, že když ho přitáhnou zpátky ke sportu, také v něm najde určitou kompenzaci a smysl. Dlouho jsem ho podporoval a opakovaně jsme hledali cestu, až jsem pochopil, že opakovanou pomocí člověk nepomáhá, spíš naopak. Nejsložitější pro mě bylo říct mu „ne“, když se ke mně chtěl poněkolkáté vrátit zpátky s tím, že tentokrát začneme znovu. Za své rozhodnutí jsem sklídl kritiku i pochvalu. Tomáš má teď absolutní volnost a já pořád doufám, že si některé věci uvědomí. Nejenže se nestýkáme, ale nejsme spolu v žádném kontaktu, nic moc o něm nevím. S Mírou se setkávám pravidelně několikrát měsíčně. Nepopírám, že situace s Tomášem byla jedním z velmi nepříjemných překvapení v mém životě, ale na druhou stranu, když člověk v životě nebojuje, tak nic nezíská. Společně s tím ovšem musí přijmout i daň, že se všechno nemusí povést zrovna tak, jak si původně naplánoval... •

kteřé je hlavní věcí pokračování rodu. A ti by se měli zamyslet, jestli je pro ně osvojení to pravé. Rovněž pokud by byl hlavní prioritou zážitek z těhotenství a porodu, může to vést k celoživotnímu zklamání. Když jsme žádali o osvojení, nebylo pro nás důležité, z jakého etnika děti pocházejí. Vzhledem k tomu, že jsem cizinka, manžel má zkušenosti z ciziny, jako novinářka jsem hodně točila v romském prostředí a máme přátele po celém světě, nikdy jsem toto neřešila a obě moje děti jsou Romové. Jednání s konkrétními úředníky při procesu osvojení může být opravdu náročná zkouška, u Marika jsem si troufám říct prošli peklem... Dcera i syn samozřejmě vypadají jinak než já a manžel, většinová společnost na ně může reagovat různě a ne vždy pozitivně. Musejí na to být připraveni. Myslím, že nejhorší, co můžete dítěti udělat je, že mu zatajíte pravdu. Stejně ji dřív nebo později zjistí... Proto se snažíme s dětmi mluvit otevřeně už teď, aby si vytvořily pozitivní vztah k vlastním kulturním kořenům a zdravou osobní identitu. Také považuji za klíčové jim přiznat, že rasismus a jiné negativní jevy existují a je důležité nebagatelizovat jejich pocity, když se s projevy rasismu setkají. Naopak je to příležitost pro hlubší rozhovor o tom, proč někteří lidé takto reagují. Je také třeba vysvětlit dítěti, že není

zodpovědné za negativní jevy ve společnosti. V zahraničí dostávají rodiče adoptovaných dětí radu nastěhovat se do etnicky rozmanitých oblastí. Ne do ghetta, ale tam, kde žije střední třída. Díky tomu děti naleznou pozitivní modely, které mohou napodobit. U nás však takové čtvrti neexistují, tak hledám jiné cesty. Beru děti na setkání osvojených z jiného etnika, chci je přihlásit do romských hudebních kroužků a budou se učit romštinu. Je důležité hledat pozitivní vzory a vyprávět jejich příběhy. Samozřejmě je třeba dělat drobné kro-

ky, ne dítě vzít na „povinnou exkurzi“ do Muzea romské kultury. Spousta lidí předpokládá, že s adoptovanými dětmi budou v budoucnosti automaticky problémy – pocházejí přece z rodiny, která nějakým způsobem nefungovala. To je možná klišé, realita bývá jiná. Řada dětí – včetně našich – jsou mimo původní rodinu čistě z důvodů ekonomické nouze, kdy se jejich biologičtí rodiče rozhodli zajistit jim lepší život právě prostřednictvím osvojení. Otázka genů je také komplikovaná. Literatura i lékaři hovoří různě: někdo vám řekne, že hlavní roli hraje výchova, druhý, že geny. Četla jsem některé části Roka kohouta od Terezy Boučkové i jiné její texty. Kniha je podle mě zavádějící. Autorka v ní řeší své vlastní psychické problémy. Od začátku měla takové vnitřní předsudky, že nemohla zdravě vychovat romské děti. Děti se obvykle projevují extrémně, pokud jsou vystaveny skrytému každodennímu rasismu. Jsem přesvědčená, že i mně dají děti jednu pořádně zabrat, protože to dělají všechny děti v pubertě. Klidnou pubertu a jedničky ve škole však nemáte jistě, ani když sama porodíte. •

JEDNIČKY VE ŠKOLE NEMÁTE JISTĚ ANI U VLASTNÍCH DĚTÍ

Arie Farnam, 35 let, s manželem adoptovali romské děti - Hanu (2,5 roku) a Marika (1 rok).

S manželem jsme tradiční osvojitelé. Plánovali jsme jako mnoho jiných vlastní děti, ale těhotenství pořád nepřicházelo a my jsme si uvědomili, že pro nás není důležité, aby bylo dítě geneticky naše, a zažádali jsme o osvojení. Nelíbí se mi, když párům, kterým se nedaří počít dítě, okolí říká: „Tak si prostě nějak osvojíte. Kdybyste dítě chtěli, tak byste ho adoptovali.“ Takové řeči nemám ráda, protože osvojení není řešení pro každého. Prožíváme různá životní období a k rozhodnutí adoptovat dítě je třeba dojít. Člověk by měl zvážit, co skutečně chce. Co je pro něj nejdůležitější? Chce projít těhotenstvím? Chce zažít porod? Chce se starat o malé dítě? Měl by zkoumat, co je jeho skutečná touha. Jsou lidé, pro

